

Rolul scrierilor Sfântului Ioan Gură-de-Aur în spiritualitatea și cultura românească

Ana BOBU

La personnalité patristique la plus saillante de l'Eglise Universelle, le Saint Bouche d'Oro a laissé à la postérité la plus vaste œuvre théologique qui a été assimilée et assumée par la culture roumaine depuis une période très ancienne.

Nous croyons que le premier texte a été celui de la Sainte Liturgie dans la langue néogrecque, texte suivi après de centaines de „Paroles et sermons” en répondant tous à la nécessité intérieure du Roumain pour s'ancrer à la morale de la Sainte –Évangile et de se rapporter correctement aux exigences sociales.

Son œuvre vaste a circulé sur le territoire roumain en accord avec l'évolution culturelle, premièrement par des copies et manuscrits et ensuite par des traductions et ouvrages imprimés, et aujourd'hui est diffusée avec des moyens modernes si bien que nous pouvons dire qu'est le père spirituel des Roumains.

Formé à l'École Exégetique de l'Antioche de Syrie, le père Ioan touche la grandeur de la rhétorique ecclésiastique par la symbiose entre la connaissance providentielle de l'âme humaine et le message des Écritures en développant dans la culture roumaine l'humanisme chrétien qui a contribué essentiellement à la structure spirituelle roumaine et au renforcement de l'identité et unité des Roumains.

Cultura popoarelor europene are la bază creștinismul, ale cărui valori s-au impregnat în ordinea materială și spirituală a întregului continent. Dezvoltarea romanității carpato-dunărene prin contopirea populației locale cu populația latinofonă a dus la „admigrația și intermigrația continuă a numeroase elemente etno-culturale, și religioase” (Protase, 1980: 9).

În ceea ce privește conținutul ei, cultura românească, raportată la marile culturi ale lumii, reflectă o paletă de valori spirituale (Bârsănescu, 1971: 235), astfel că fiecare creștere este un salt calitativ și cantitativ, cu deosebire începînd cu secolul al XV-lea, cînd s-a trecut la receptarea spiritualității și culturii bizantine prin primele manuscrise și traduceri. Tot ce se asimilase prin ritualul liturgic, prin predica preotului și calendarul creștin (Bârsănescu, 1971: 34), ia o deosebită amploare prin primele forme instituționalizate ale învățămîntului aflat sub ocrotirea Bisericii, prin numeroasele școli mănăstirești, ateliere de copişti și grămăticii, școli

de muzică psaltică, școli de pictură și ateliere, precum cele de la Neamț și Brașov. Primul mare contact cultural este făcut prin intermediul cărților de cult cele mai importante: *Liturghierul*, *Evangheliarul*, *Psaltirea*, *Ceaslovul*, *Octoihul și Mineele*, însoțite de textele sacre aflate în codice, apoi cu *Omiliile* Sfinților Părinți ai Bisericii.

Următorul mare pas este întâlnirea cu operele laice ale antichității (Bârsănescu, 1971: 46), care fac dovada puterii de receptare a poporului român în care se reflectă o curiozitatea de a cunoaște și de a învăța, o predispoziție pentru idei precum și o putere de selecție dublată de un spirit întreprinzător și mereu perfectibil.

Primele manuscrise și tipărituri au generat și primele forme de instituționalizare ale învățămîntului românesc, în fruntea căruia au stat – în toată dezvoltarea sa istorică - oameni cizelați sufletește, cu sensibilitate morală și estetică, cu perspicacitate politică, făcînd eficiente aceste instituții din faza de început pînă la cea de azi. Toți au știut să facă apel la marile personalități ale gîndirii umane și creștine pentru a le adapta specificului românesc, fiecare, adăugînd, după timp și loc, un plus de substanță în cultura și spiritualitatea românească.

Dintre numeroasele personalități care au contribuit efectiv și continuu la formarea spirituală a lumii creștine ne-am îndreptat atenția spre cel care a fost numit Gură-de-Aur. Născut într-o familie nobilă în cea de-a treia mare metropolă a Imperiului Roman, Antiohia Siriei, și beneficiind de o educație aleasă, Părintele Ioan parcuge toate etapele formării intelectuale și morale; frumusețea idealului creștin îl determină să primească botezul și să devină vrednic urmaș al Dumnezeuului-Om, Iisus Hristos. În semn de prețuire, posteritatea l-a numit și Hrisostom sau Părintele în care a pulsat în cel mai profund mod harul lui Hristos.

Primul contact al Părintelui cu strămoșii noștri s-a făcut încă din timpul păstoririi sale ca Patriarh al Constantinopolului, apoi prin cultul creștin, prin Liturghia ce-i poartă numele și care e slujită în aproximativ 350 de zile ale anului calendaristic.

Dumnezeiasca Liturghie a format conștiința a generații de români și creștini de pretutindeni. Conținutul și simbolistica Sfintei Liturghii aduc în fața credinciosului întreaga operă de mîntuire a lumii. Românul a găsit în spațiul eclezial scopul și calea desăvîșirii personale, precum și înclinația spre meditație, contemplație și cercetare, dar și dorința de a stăpîni și înfrumuseța natura în viața de zi cu zi. Astfel, dragostea lui Dumnezeu pentru lume, poporul și-a asumat-o prin crearea operelor de artă, prin concepția asupra frumosului, unde „are sens de sărbătoare și de comuniune fericită” (Stăniloae, 1992: 11), iar „zîmbetul, deșteptăciunea, bunătatea, frumusețea sărbătorească a unei armonii superioare sunt forțele caracteristice pe care românul le pune în luptă cu răul, de care se folosește pentru rezolvarea problemelor grele ale vieții, mai ales când ele sînt ridicate de cei răi, vicleni și egoiști” (Stăniloae, 1992: 13).

Timpul liturgic este cel care a făcut să unim „luciditatea rațională cu sentimentul de taină prezentă în toate, dar o taină luminoasă a spiritului bizantin” (Stăniloae, 1992: 14), adusă la noi și de Părintele Ioan Gură-de-Aur.

Concepția despre Dumnezeu, despre familie, despre valoarea morală a faptelor noastre, despre viață și moarte, despre iad și rai, au dus la crearea acestei „spirale suitoare... ca o înălțare fără sfârșit a sufletelor, care, trecând prin purificare, iluminare și desăvârșire, se întorc spre un nivel mai înalt, la o nouă purificare și desăvârșire” (Stăniloae, 1992: 19). Credem că aceste credințe se datoresc atât Dumnezeieștii Liturghiei, cât și primului *Cuvînt* hrisostomic, care a făcut carieră în timpul celui de-al șaisprezecelea veac, tradus fiind de preotul Bratu de la Școala din Șcheii Brașovului și care, desigur, reprezintă un alt moment cultural în istoria neamului nostru. *Cuvîntul de Învățătură la noaptea Sfințelor Paști* a circulat mai întâi în formă bilingvă româno-slavonă, apoi numai în română, constituind un important monument de limbă literară și de zidire sufletească a strămoșilor noștri, căci „După conținutul său, după forma sub care se prezintă, omilia putea fi utilizată tot atât de bine în cult cât și pentru lectură, în chiliile călugărilor, în casele enoriașilor, precum și pentru necesitățile învățămîntului din școlile bisericești de atunci” (Stăniloae, 1992: 225). Îndemnul la practicarea postului, chemarea la comuniunea Învierii, a nopții pascale ca punct central al istoriei mântuirii lumii, au izvorât din programul Părintelui cuprins în acest *Cuvînt*, precum: „să păzim, deci, măsura și trebuința, împlinind cu trupul și cu sufletul cele cuvenite...va îndemna însă, ca împlinindu-vă cele de trebuință, să nu depășiți măsura în desfătări...și, paharul vostru să fie potirul cel duhovnicesc...care nu moleșește, ci ne întărește pentru cumpătare” (www.crestinortodox.ro). Caracterul practic și realist al acestui *Cuvînt*, care este și cel mai vechi document datat și semnat cu o valoare lingvistică și culturală incontestabilă, a avut, pînă în secolul al XIX-lea, rol didactic, cultic și intelectual major, fiind deopotrivă predat, predicat și citit; după opinia lui Alexandru Rosetti (1928: 748) „Cuvîntul a reprezentat garanția canonicității noastre”.

Un secol mai tîrziu aveau să fie traduse cele 26 de omilii *Mărgăritare*, care, la fel au circulat în sute și sute de manuscrise și tipărituri pe tot cuprinsul românesc, dar și în spațiul sud-est european ortodox, aflat în continuă relație cu cel românesc. Omiliile *Mărgăritare* aduceau sufletului românului învățătura teologică și tot spectrul normativ al moralei creștine, care completau armonios *Dumnezeiasca Liturghie* și *Cuvîntul*, încît putem să le numim *Corpus-ul hrisostomic al neamului românesc* sau un fel de „Biblie populară românească”. Adresate prin predica amvonului, prin cărțile care circulau și în care erau incluse și fragmente hrisostomice, precum în *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul să Teodosie*, în *Sbornic, Ceaslov*, ideile hrisostomice au „promovat în conștiința poporului nostru omenia, din care a răsărit chipul lui Făt-Frumos și al tuturor eroilor basmelor noastre, eroi care umblau pentru a salva principii ce stau la baza firii, eroi care înving prin binele ce-l fac celor mici și oropsiți, prin istețimea lipsită de viclenie, prin puritate și printr-o modestie căreia îi repugnă fanfaronada puterilor spirituale”

(Stăniloae, 1992: 29), căci acest tip se impune și azi păturii intelectuale și conducerii societății de pretutindeni. El începe să aibă prin aceasta o aplicare generală pe planul culturii și ordinii sociale. Un astfel de tip a năzuit să formeze cultura poporului nostru. (Stăniloae, 1992: 31).

În veacul al optsprezecelea, tot ce se tradusese anterior a fost multiplicat prin copierea a sute și sute de exemplare ce au circulat pe tot întinsul românesc (Zamfirescu, 1981: 58), ca urmare a nevoilor reale cerute de germenii înnoirilor ce aveau să se concretizeze în act în veacul al nouăsprezecelea, și care au fost materializate și prin osteneala efervescentului egumen – cărturar, Paisie Velicicovschi.

La începutul secolului al XIX-lea, mitropolitul Veniamin Costachi avea să traducă în șapte volume o parte însemnată a scrierilor hrisostomice, cele cuprinzând Omiliile la Evanghelia lui Ioan, la Faptele Apostolilor și la o parte din epistolele pauline, toate rămase în manuscris. În cea de-a doua jumătate a secolului revoluționar, au fost traduse alte șaiszeci și patru de Omilii de către episcopul Melchisedec al Romanului. Personalitatea episcopului impregnată în toate sferile și la toate nivelele vieții social-politice și duhovnicești, nu putea trece fără a-și pune amprenta sigură și pe opera lui Ioan Gură-de-Aur. Transpunerea în limba poporului a Omiliilor la marile sărbători împărătești, a adus un plus de emergență spirituală, care contura mai clar echilibrul românesc, fiind „un act continuu de conștiință și de voință” (Stăniloae, 1992: 33). Deci, „Poporul român a primit prin literatura bizantină o educație în acest sens; el a primit o educație în sensul unui umanism echilibrat, de stăpânire asupra pornirilor unilaterale pătimase, stăpânire fără de care omul nu poate valorifica toate potențele naturii sale, adică umanitatea sa integrală” (Stăniloae, 1992: 36).

Credința în Dumnezeu, înțelegerea corectă a raportului persoanei cu natura ce trebuie stăpînită și îmbogățită, au dus la crearea evlaviei poporului român, a reverenței sale în fața frumuseților creației, materializată în opere precum Mănăstirea Argeșului, Voroneț și Trei Ierarhi. Tot aici punem și teme filozofice precum atitudinea în fața morții și mitul jertfei creatoare; iar luciditatea, duiosia, ironia și umorul românesc au devenit forme de manifestare spirituală în fața greutăților vieții, încît toate au născut zîmbetul și ospitalitatea românului (Stăniloae, 1992: 13), ca expresie a eroismului spiritual al unui neam format și cizelat prin cugetarea și lucrarea gânditorilor lumii, în care un loc special îl ocupă, desigur, Sfîntul Ioan Gură-de-Aur.

Începutul secolului al XX-lea avea să aducă în cultura românească cea de-a patra parte a scrierilor hrisostomice, și anume cele 250 de *Omilii* la toate epistolele pauline, cuprinse în nouă volume și traduse de arhimandritul Theodor Atanasie, viitor episcop al Romanului. Costatăm faptul că o mare parte a traducerilor hrisostomice s-au făcut de către ierarhii episcopiei Romanului; tot la Roman se află, de șase veacuri, și veșmântul preotesc al Sfîntului Ioan Gură de Aur.

În deceniile următoare avea să fie tradusă de vrednicul părinte Dumitru Fecioru, ultima parte a operei Părintelui Ioan, așa încât astăzi avem toată opera hrisostomică transpusă în limba română.

Și cum avea să evolueze această operă duhovnicească a lumii în era informațională? Se va fi oprit cugetarea și simțirea românească numai la a citi opera? Răspunsul îl aflăm dacă intrăm în sfera editării a periodicelor Bisericii noastre, precum *Ortodoxia*, *Studii Teologice*, *Biserica Ortodoxă Română*, a periodicelor mitropolitane și episcopale, a celor universitare, a multor edituri creștine, dar și laice, care se străduiesc, să pună în mîna fiecărui doritor o parte din gîndirea marelui dascăl și păstor al Bisericii Universale, care străbate istoria cugetării și mîntuirii lumii cu harul lui Hristos. Și nu numai opera, dar și numele Părintelui Ioan a fost adoptat ca ocrotitor al locașurilor, al institutelor teologice, al seminariilor, dar și al școlilor laice, precum cea în care lucrează susținătoarea acestui material.

Spațiul virtual al Internetului cuprinde, deasemeni, sute de pagini în diverse ipostaze ale întregii opere hrisostomice și orice doritor poate să parcurgă cugetare moral-religioasă a Părintelui Ioan Gură-de-Aur, grupată pe opere sau tematic.

Am amintit aici doar spațiul românesc, fără însă a intra în marea literatură a gîndirii universale, unde laici și teologi deopotrivă, s-au aplecat spre cercetarea și aprofundarea operei Părintelui Ioan, cuprinsă în marile colecții patristice, colecții de studii și jubiliare.

Secolul XX, începe să fie secolul marilor sinteze ale operei hrisostomice, ce vor continua în secolul actual, astfel că anul jubiliar 2007, numit *Anul cultural internațional Sfîntul Ioan Gură-de-Aur*, avea să aducă nou în cugetarea românească și din toată lumea creștină, marile teme teologice și pastoral- misionare ale Părintelui Ioan. Amintim aici lucrarea cu titlul *Studii academice comemorative la Sfîntul Ioan Gură-de-Aur – Mare dascăl al lumii și Ierarh*, lansată sub patronajul universității ieșene în anul 2007, precum și numeroasele volume tematice la opera Sfîntului Părinte, editate pe tot cuprinsul Patriarhiei Române; amintim, deasemeni, și numeroasele articole și activități comemorative. Un loc special îl ocupă și *Antologia tematică* în două volume a lui Liviu Petcu, în care, cu binecuvîntarea Fericitului Părinte Patriarh Daniel, au fost ordonate tematic textele doctrinare, morale și pastorale, material prețios pentru receptarea operei hrisostomice în contextul cultural actual.

Dar nu numai cugetarea teologică se ocupă de importanța Cuvintelor, ci și cea filologică, în care se pune în evidență contribuția efectivă a scrierilor hrisostomice la formarea limbii literare românești.

Bibliografie

- Bărsănescu, Șefan, *Pagini nescrise din istoria culturii românești*, București, Editura Academiei R.S.R., 1971
- Iorga, Nicolae, *Istoria literaturii românești. Introducere sintetică*, București, Minerva, 1985

- Protase, Dumitru, *Autohtonii în Dacia*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980
- Rosetti, Al. *Istoria limbii române*, Editura Academiei Române, București, 1928
- Stăniloae, Dumitru, *Reflexii despre spiritualitatea poporului român*, Craiova, Cuget Românesc, 1992
- Vornicescu, Nestor, *Primele scrieri patristice în literatura română, secolele XIV-XVI*, Craiova, Scrisul Românesc, 1992
- Zamfirescu, Dan, *Contribuții la istoria literaturii române vechi*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981